دوفصلنامه(نشریه) علمی مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان
شاپای الکترونیکی: ۰۵۳۰-۲۸۲۱
www.jsnap.ir

دوره دوم، شماره اول(پیاپی ۳)، بهار و تابستان ۱۴۰۱، صص. ۵۲-۳۹
DOR: 20.1001.1.28210530.1401.2.1.6.1

مقاله مروری

تحلیل پژوهش‌های علمی در حوزه جغرافیای کوچ‌نشینی: مطالعه علم‌سنجی

عقیل خالقی * – دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، محقق پسادکتری INSF، تبریز، ایران.
مریم سیدنظری – دانشجوی دکتری گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۸ فروردین ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: ۳۰ خرداد ۱۴۰۱

چکیده

مقدمه: تحلیل هم‌واژگانی یکی از انواع تحلیل‌های هم‌رخدادی به شمار می‌رود و از روش‌های مهم کتاب‌سنجی بوده که برای نگاشت رابطه میان مفاهیم، اندیشه‌ها و مشکلات در علوم پایه و علوم اجتماعی به کار می‌رود.

هدف پژوهش: مطالعه علم‌سنجی پژوهش‌های علمی در حوزه جغرافیای کوچ‌نشینی موضوعی است که تابه‌حال به آن پرداخته نشده است؛ بنابراین تحلیل جریان علمی جغرافیای کوچ‌نشینی می‌تواند نقش اساسی در شناسایی حوزه‌های مهم پژوهشی ایفا کند.

روش‌شناسی تحقیق: این مطالعه از نوع کاربردی است و به روش پیمایشی-توصیفی و با رویکرد علم‌سنجی به‌صورت تحلیل هم واژگانی پژوهش‌های مرتبط با جغرافیای کوچ‌نشینی در کل شبکه استفاده شده است. در این تحقیق از ترسیم نقشه علمی به عنوان یکی از شیوه‌های کارآمد برای نمایش بهینه و موجود وضعیت علم برای واکاوی پژوهش‌های علمی استفاده شده است.

قلمروجغرافیایی پژوهش: به روش تمام‌شماری، فراداده‌های اسناد مرتبط موجود در پایگاه علمی ساینس‌دایرکت از سال ۱۹۹۹ الی سال ۲۰۲۲ میلادی آمارگیری شدند و گزینه‌های غیر مرتبط فیلتر شدند. در بازه زمانی تعریف‌شده (۲۳ سال) تعداد تولیدات این حوزه در جهان شامل ۱۲۶۸۴ مدرک بود که داده‌ها با استفاده از فیلد عنوان و با وارد کردن کلیدواژه «Nomadic» در نوار جستجوی پایگاه مذکور جمع‌آوری شدند.

یافته‌ها و بحث: از لحاظ نوع مقاله تعداد ۲ گروه مقاله پژوهشی و مروری، از لحاظ عنوان تعداد ۱۱ عنوان نشریه در ۶ حوزه موضوعی در فاصله سال‌های ۲۰۲۲-۱۹۹۹ با تعداد ۷۷۱ نتیجه، شناسایی شده و جهت فراخوانی و تحلیل علم‌سنجی در محیط نرم‌افزار VOSviewer ذخیره گردید.

نتایج: دامداری، تغییرات اقلیمی، هولوسن و بوم‌شناسی سیاسی کلیدواژه‌های پربسامد در در بازه زمانی ۲۰۲۰- ۱۹۹۹ هستند. از سال ۲۰۱۶ کلیدواژه تغییرات اقلیمی واژه نوظهور و برجسته‌ای است که با واژگان کشاورزی، تعارض، انعطاف‌پذیری و فرهنگ، هم‌پیوندی خاصی ایجاد کرده است. در نهایت تعداد ۹ نقشه چگال و متراکم پژوهشی که مرور واژگان کلیدی هسته آن می‌تواند راهنمای پرارزش برای مطالعات مربوط به کوچ‌نشینی در آینده باشد.

کلیدواژه‌ها: جغرافیای روستایی، جغرافیای کوچ‌نشینی، عشایر، کتاب‌سنجی، علم‌سنجی، VOSviewer.

* نویسنده مسئول: عقیل خالقی
E- Mail: khaleghi567@tabrizu.ac.ir

مقدمه

پرداختن هم‌افزا به مقولاتی هم پیوند، همچون نحوه استقرار، مکان، کنش متقابل انسان – محیط، حرکت و منطقه، ویژگی خاص موضوعی دانش جغرافیا را رقم زده است. ازآنجاکه «فضای جغرافیایی» درون‌مایه بنیادین دانش جغرافیاست، چون‌وچرا درباره چیستی آن، جستاری است که همواره ضرورت دارد. با نگریستن به «فضا» از چشم‌انداز «هستن در جهان» هایدگری[1] می‌توان از یک فضا اندیشی فلسفی دیگری، با نام فضااندیشی «زیست‌جهان» نام برد و آن را جغرافیایی‌ترین گونه فضااندیشی دانست؛ تا جایی که در پاسخ به «فضای جغرافیایی چیست؟» این‌گونه می‌توان گفت: «فضای جغرافیایی»، یعنی همان «هستن در جهان». از طرفی بازاندیشی، پویایی، تفکر و خلاقیت از ضرورت‌های مطالعات فضاهای جغرافیایی بوده و روش‌های نوین مطالعات فضاهای جغرافیایی با هدف شفاف‌سازی زوایای پنهان در برنامه‌ریزی توسعه در حال گسترش و بالندگی است (سلیمانی و رضوانی، ۱۴۰۱: ۲۴). یکی از قلمروهای پژوهشی در این زمینه، جغرافیای روستایی است که عبارت است از بررسی، تحلیل و شناخت اجتماع روستایی با توجه به نقش نیروها و روندهای گوناگون محیطی – اکولوژیک و اجتماعی – اقتصادی در فضاهای حاصل از فعالیت‌های روستایی و نیز ساختار و کارکردهای گوناگون آن در مکان (سعیدی، ۱۳۹۱). پیشرفت فکری جغرافیای روستایی موضوع مهمی در میان جغرافیدانان روستایی است. اخیراً آن‌ها عمدتاً بر تکامل زمینه‌های تحقیقاتی آن متمرکز شده‌اند (Lowe, et al. 2007: 3). تعریف یا بازتعریف روستایی (Woods, 2010: 535)، جغرافیای روستایی (Woods, 2009: 849)، چند کارکردی جغرافیای روستایی (McCarthy, 2005: 773) و غیره. جغرافیای روستایی در طول دو دهه گذشته، نه‌تنها به دلیل سنت پژوهش فکری خود این جامعه تحقیقاتی، بلکه به دلیل پیشرفت‌های جدید رشته‌های همسایه، پیشرفت کرده است (Wang &Liu, 2014: 40). جغرافیای روستایی به‌عنوان یکی از گرایش‌های جغرافیای انسانی رابطه تنگاتنگی با طبیعت محیط پیرامونی روستا و بافت تولیدی آن دارد و درواقع گرایشی از جغرافیای مسکن است که خود به سه شاخه شهری و روستایی و کوچ‌نشینی تقسیم می‌شود (نوبخت حقیقی و خاصه، ۱۳۹۵: ۲۱۶). کوچندگی از پدیده‌های عمده جغرافیای فرهنگی و مردم‌شناسی است که از رابطه انسان با محیط نشئت گرفته و ساده‌ترین نوع زندگی انسان در طبیعت به شمار می‌رود. این شیوه زندگی، جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی پیچیده‌ای را در بر دارد که بر الگوی سکونت آن‌ها، نظام استقرار فضای سکونتگاه‌هایشان و نیز الگوهای رفتاری جاری در آن‌ها تأثیرگذار است (حیدری ۱۳۹۹: ۷۴).

سکونتگاه‌های عشایری مناظر فرهنگی هستند (خالقی، ۱۴۰۱: ۱۳۸) و یکی از مشخصات بارز کوچ‌نشینان ایران، نفوذ مظاهر فرهنگی آنان در تمامی شئون این کشور است (مولائی هشجین، ۱۴۰۰: ۳). از طرفی پدیده کوچ نوعی هماهنگی و سازش انسان با محیط طبیعی است و مهم‌ترین ویژگی زندگی کوچ‌نشینان، حرکت و جابه‌جایی برای تأمین نیازمندی‌های زندگی‌شان است زندگی کوچ‌نشینی یک نوع امرارمعاش و بالطبع یک مسئله فرهنگی است که شیوه زندگی خاصی را معرفی می‌کند. این در حالی است که کنکاش و بررسی این نوع شیوه زندگی در مطالعات مربوط به معماری بومی ایران مغفول مانده و جایگاه این دست پژوهش‌ها به‌منظور شناخت ریشه‌های فرهنگی معماری معاصر امری ضروری به نظر می‌رسد (حیدری و همکاران ۱۳۹۷: ۱۰۸)؛ بنابراین باید گفت گرچه مباحث و پژوهش‌های مطرح در جغرافیای روستایی و بالأخص جغرافیای کوچ‌نشینی در سالیان اخیر از تنوع بسیاری برخوردار بوده‌اند، لکن فقدان پژوهشی که به سبکی علمی و عینی، مطالعات بین‌المللی این حوزه گسترده را تحت تتبع قرار دهد محسوس است؛ به‌طوری‌که در حال حاضر، ساختار فکری دانش در این رشته برای پژوهشگران چندان واضح و شناخته‌شده نیست. این در حالی است که امروزه ظهور تکنیک‌های علم‌سنجی به همراه بهره‌گیری از فنون تحلیل شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای مصورسازی علم، این قابلیت را فراروی پژوهشگران قرار داده است تا به روشی استاندارد ساختار فکری موجود در رشته‌ها را کشف و شناسایی نمایند (نوبخت حقیقی و خاصه، ۱۳۹۵: ۲۱۶). امروزه، متخصصان مطالعات سنجش علم با استفاده از روش‌ها و فنون مختلفی از قبیل انواع تحلیل‌های هم‌استنادی، هم‌واژگانی و هم نویسندگی اقدام به مطالعه ساختار دانش در رشته‌های مختلف می‌نمایند؛ که تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود در هر یک از این فنون باعث می‌شود اطلاعات جدید و متفاوتی درباره رشته‌های مورد بررسی به دست آید (Chang, Huang, & Lin, 2015: 2072). اگرچه واسیلی نالیموف[2] در دهه ۱۹۶۰ اصطلاح «علم‌سنجی[3]» و کلمه «کتاب‌سنجی[4]» را که

1Heidegger
2Vassily Nalimov
3scientometrics
4bibliometrics

برای اولین بار توسط آلن پیچارد[1]در سال ۱۹۶۹ به عنوان کاربرد ریاضیات در نشریات یا هر رسانه ارتباطی دیگری ایجاد شده بود، ابداع کرد، اما بیشتر مقالات بر این باورند که علم‌سنجی از آثار برجسته یوجین گارفیلد[2]به عنوان بنیان‌گذار «استناد به مجله»[3]، «ضریب تأثیر»[4]، «محتوای فعلی»[5]، «ISI» و «شاخص استنادی علمی»[6] و همچنین پیشگام درک پرایس[7] معروف به پدر علم‌سنجی برای کارهای درخشان او در این زمینه است (Sheikhnejad & Yigitcanlar, 2020: 2).

در این زمینه یکی از روش‌های پراستفاده‌ای که برای تحلیل ساختار دانش در حوزه‌های مختلف رواج دارد ارتباط میان واژه‌های به‌کاررفته در قسمت‌های مختلف مدارک ازجمله عنوان، چکیده، کلیدواژه‌ها و مانند آن است که از آن به هم واژگانی یاد می‌شود. به عبارت دقیق‌تر، تحلیل هم‌واژگانی یکی از انواع تحلیل‌های هم رخدادی به شمار می‌رود و از روش‌های مهم کتاب‌سنجی بوده که برای نگاشت رابطه میان مفاهیم، اندیشه‌ها و مشکلات در علوم پایه و علوم اجتماعی به کار می‌رود (Liu, et al. 2012: 203). با ظهور و رواج فنون متنوع علم‌سنجی این امکان فراروی پژوهشگران قرار گرفته است که بتوانند بسته به نوع روش مورداستفاده، ساختار فکری حاکم بر رشته‌های موردعلاقه خود را مورد کنکاش قرار دهند. در همین راستا، پژوهشگران زیادی از این روش برای بررسی شبکه یا ساختار فکری و مفهومی در حوزه‌های موضوعی مختلف استفاده کرده‌اند (حسینی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۷). تاکنون حوزه جغرافیای روستایی و به‌طور خاص جغرافیای کوچ‌نشینی با استفاده از تحلیل علم‌سنجی موردمطالعه و کنکاش قرار نگرفته است و لااقل در موضوعات هم‌راستا جواب روشن و دقیقی به آن داده نشده است اما با این وصف در ادامه به بررسی چند مورد از پژوهش‌های داخلی و خارجی که به موضوع تحقیق نسبتاً مرتبط هستند، پرداخته شده است.

نوبخت حقیقی و خاصه (۱۳۹۵) با استفاده از فن هم واژگانی، ساختار فکری دانش در پژوهش‌های جغرافیای روستایی را با استفاده از رویکردهای تحلیل شبکه و دیداری‌سازی علم موردمطالعه قرار داده‌اند. این پژوهش، به روش کتاب‌سنجی و تحلیل شبکه‌های اجتماعی انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان داده است که از نظر فراوانی، کلیدواژه‌های «چین»، «مهاجرت» و «فقر» و ازنظر هم رخدادی زوج کلیدواژه «روستایی–شهری»، «چین–مهاجرت» و «چین– فقر» بیشترین فراوانی را در پژوهش‌های جغرافیای روستایی داشته‌اند. یافته‌های مربوط به خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی نیز منجر به شکل‌گیری هفت خوشه در این حوزه گردیده است که خوشه‌های «فضای روستایی» و «کالبدی و محیط طبیعی روستا» از نظر راهبردی در بهترین وضعیت قرار دارند. به‌طورکلی و با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش مشخص می‌گردد علاوه بر مؤلفه‌های جغرافیایی (از قبیل مؤلفه‌های کالبدی، طبیعی و تحلیل‌های مکانی)، موضوعات و مباحث اقتصادی شامل معیشت، فقر، درآمد و اقتصاد کشاورزی نیز موردتوجه در پژوهش‌های روستایی بوده است.

شقاقی و همکاران (۱۳۹۶) به مطالعه جایگاه کشورهای خاورمیانه و تعیین کشورهای قدرتمند اطلاعاتی، وابسته و ضعیف آن‌ها بر اساس چارک تولیدات علمی و همکاری‌های علمی در جغرافیای سیاسی اطلاعات پرداخته‌اند. ارزش این پژوهش در تعیین کشورهای قدرتمند اطلاعاتی، وابسته و ضعیف خاورمیانه در جغرافیای سیاسی اطلاعات به لحاظ نوآوری و نکته آغازی و موجب جلب‌توجه سیاست‌مداران، پژوهشگران و متخصصان حوزه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی، علم‌سنجی، علوم سیاسی، علوم ارتباطات، مدیریت و جامعه‌شناسی برای انجام پژوهش‌های بهتر در زمینه جغرافیای سیاسی اطلاعات و مشخص نمودن مؤلفه‌های آن است.

برنگی (۱۳۹۶) از تکنیک‌های علم‌سنجی برای بررسی و تجزیه‌وتحلیل معنایی، محتوایی و آماری وضعیت مقالات مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی استفاده نموده است. نتایج بررسی‌ها نشان داد که کلیدواژه‌های مجله در ۵ خوشه موضوعی قرار می‌گیرند و توسعه روستایی و گردشگری از پرتکرارترین کلیدواژه‌ها به‌حساب می‌آیند.

علیرغم افزایش سهم زنان تحصیل‌کرده در طول زمان، زنان همچنان در سمت‌های دانشگاهی و رهبری، جوایز افتخاری و ارتقاء علمی، نقش کمتری دارند. ازآنجاکه یکی از مهم‌ترین نشانگرهای موفقیت در مشاغل دانشگاهی، تألیف مقالات علمی آن‌ها است، بهاری و مودی (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی الگوی همکاری جنسیتیِ نویسندگان مقالات فصلنامه‌های جغرافیا و آمایش شهری–منطقه-ای، جغرافیا و توسعه و مخاطرات محیط طبیعی تا سال ۱۳۹۸ پرداخته‌اند. نتیجه نشان می‌دهد گرچه مشارکت زنان در مقالات چاپ‌شده در فصلنامه‌های موردنظر در

1Alan Pichard
2Eugene Garfield
3Journal citation
4Impact Factor (IF)
5Current Content
6science citation index (SCI)
7Derek Price

سال‌های اخیر افزایش یافته است اما همچنان جای خالی آن‌ها در جایگاه‌های اصلی مقالات به چشم می‌خورد و سهم بسیار اندکی در جایگاه اصلی نویسندگان مقالات (نویسنده اول و نویسنده مسئول) دارند.

غفاری و رجبی (۱۴۰۰) با هدف بررسی تولید علم پژوهشگران در حوزه منطقه ساحلی با استفاده از رویکردهای علم‌سنجی، تعداد ۱۷۵۳ مدرک از پژوهشگران در حوزه منطقه ساحلی در پایگاه استنادی وب آو ساینس بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ را موردمطالعه قرار داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد با توجه به افزایش کیفیت مقالاتی که با همفکری و مشارکت چند نویسنده صورت می‌گیرد و افزایش حوزه‌های میان‌رشته‌ای، پژوهشگران در حوزه مناطق ساحلی باید با مدنظر قرار دادن حوزه‌هایی که نیاز به پژوهش دارند، به مطالعات مشترک با سایر نویسندگان علی‌الخصوص نویسندگان خارجی بپردازند.

تحلیل شبکه دانش و شبکه هم نویسندگی و هم رخدادی واژگان فرامحلی‌گرایی علی‌رغم ضرورت مضاعف و نقش آن در توسعه و مدیریت پژوهش‌های حوزه جغرافیایی مغفول واقع گشته است که برای نخستین‌بار در مطالعه‌ای توسط سلیمانی و رضوانی (۱۴۰۱) موردبررسی قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از میان بیش از ۱۱۳۵ مقاله و ۱۳۶۴ نویسنده، کشورهای آمریکا، انگلستان و آلمان بیشترین انتشارها و نویسندگانی چون سکداپولارک[1] استینبرینک[2] گرینر[3]و استرلی[4]بالاترین ارجاع‌ها را داشته‌اند. خوشه فکری سکداپولارک، بیشترین تراکم شبکه را دارا بود. کشورهای آسیایی در پایان فهرست بودند. تحلیل هم رخدادی واژگان، با رویکرد اکتشافی پنج خوشه پژوهشی در مطالعات فرامحلی‌گرایی مرتبط با پیوندها و جریان‌های افراد، سرمایه‌ها، کالاها، اطلاعات، فناوری‌ها و نوآوری‌ها را آشکار ساخته است.

از نظر وانگ و لیو[5](۲۰۱۴) اگرچه جهان شهرنشینی سریعی را تجربه کرده است، اما مناطق روستایی همیشه یک زمینه تحقیقاتی مهم در جغرافیای انسانی بوده و هستند. این مقاله یک تجزیه‌وتحلیل کتاب‌سنجی بر روی مطالعات جغرافیای روستایی بر اساس مقالات بررسی‌شده درباره جغرافیای روستایی منتشرشده در مجلات فهرست‌شده SSCI از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۲ انجام داد. فراوانی کلمات کلیدی با توجه به زمینه‌های توسعه روستایی و پیشرفت‌های دانشگاهی جغرافیای انسانی تکامل یافته‌اند، اما ازآنجایی‌که تحقیقات روستایی در مناطق مختلف یا سیستم‌های مختلف با مشکلات متفاوتی مواجه شده‌اند، به‌طور ضعیف و پراکنده هستند.

دوکروت[6]و همکاران (۲۰۱۹) به‌ویژه تمرکز موضوعی و مقیاس جغرافیایی مقالات مجموعه حمل‌ونقل را بررسی نموده‌اند. نتایج اصلی ترجیح پایداری را برای مطالعات سطح جهانی و تحقیقات عملیاتی نشان می‌دهد، اما در مقایسه با مجلات دیگر، مجموعه این تحقیق با قرابت قوی‌تری با مقیاس‌های فضایی منطقه‌ای/ملی و دیدگاه مکانی (به‌عنوان‌مثال، مرتبط با فضا) مشخص می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که انتشارات JTRG (درباره بنادر) چند رشته‌ای‌تر از سایر مجلات جغرافیایی و حمل‌ونقل هستند. این مقاله به درک بهتری از تکامل انضباطی تحقیقات دانشگاهی در زمینه مطالعات فضایی، مطالعات حمل‌ونقل و فراتر از آن کمک می‌کند.

از نظر شیخ‌نژاد و ییگیتکانلار[7](۲۰۲۰) مناطق شهری و روستایی مهد توسعه و تمدن بشری هستند، چراکه همه پیشرفت‌های عملی و محصولات ممکن از این مکان‌ها پدید آمده است؛ بنابراین پس از غربالگری نتایج جستجو بین سال‌های ۱۹۰۰ تا ۲۰۱۸ در پایگاه داده Web of Science، تعداد ۷۳۹۷ نشریه به‌صراحت مرتبط با مناطق پایدار شهری و روستایی توسط نرم‌افزار CiteSpace از طریق شاخص‌های کتاب‌سنجی مربوطه استخراج و تحلیل شده‌اند. نتایج این مطالعه روندها و الگوهای متشکل از حوزه‌های تحقیقاتی هسته، کشورها، مجلات، مؤسسات و نحوه الحاق این نهادها را در داخل پرونده‌های کتابشناختی پیرامون مناطق پایدار شهری و روستایی روشن می‌کند.

تجزیه‌وتحلیل علم‌سنجی برای درک روندهای تحقیقاتی، دیدگاه‌ها و چشم‌اندازهای آینده امیدوارکننده فناوری بیوگاز توسط تانداپ[8]و همکاران (۲۰۲۱) در توسعه روستایی انجام شده است. ۱۴۲۷ نشریه از پایگاه‌های اطلاعاتی علمی بازیابی و برای سهم عمده شرکای بین‌المللی، کانون‌های تحقیقاتی فعلی و حوزه‌های موضوعی برای ارزیابی تکامل فناوری بیوگاز مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفته‌اند. تجزیه‌وتحلیل خوشه‌بندی

1P. Sakdapolrak
2M. Steinbrink
3C. Greiner
4H. Sterly
5Wang & Liu
6Ducruet
7Sheikhnejad & Yigitcanlar
8Tundup

کلمات کلیدی نشان داد که استراتژی‌های پیش‌تصفیه، تأثیر واسطه‌های بستر و تعامل میکروبی آن برای ارتقای فرآیند، نقاط اصلی پژوهشی امیدوارکننده بودند. مقوله‌های موضوعی «انرژی و سوخت» محبوبیت بیشتری دارند درحالی‌که «اقتصاد» به توجه بیشتری نیاز دارد.

در پایان باید گفت شتاب تولیدات پژوهشی در حوزه‌های مختلف به‌قدری زیاد است که مطالعه و بررسی وضعیت و روندهای تولید این مقالات، کتب و محصولات پژوهشی، موضوع مطالعه است که با عنوان علم‌سنجی از آن یاد می‌شود و در تمام حوزه‌ها و رشته‌ها در حال انجام است؛ ضمن اینکه علم‌سنجی درواقع به‌خودی‌خود یک رشته و یک زیرشاخه تحصیلی از رشته کتابداری است. بررسی منابع مختلف نشان می‌دهد مطالعه علم‌سنجی پژوهش‌های علمی در حوزه جغرافیای کوچ‌نشینی موضوعی است که تابه‌حال به آن پرداخته نشده است؛ بنابراین تحلیل جریان علمی جغرافیای کوچ‌نشینی نقش اساسی در شناسایی حوزه‌های مهم پژوهشی ایفا می‌کند و این امر بیانگر تحولات، چالش‌ها و راهکارها در این حوزه از علم است که پرداختن به این موضوع، نوآوری تحقیق حاضر است.

روش پژوهش

این مطالعه از نوع کاربردی است و به روش پیمایشی–توصیفی و با رویکرد علم‌سنجی به‌صورت تحلیل هم واژگانی پژوهش‌های مرتبط با جغرافیای کوچ‌نشینی در کل شبکه استفاده شده است. در این تحقیق از ترسیم نقشه علمی به‌عنوان یکی از شیوه‌های کارآمد برای نمایش بهینه و موجود وضعیت علم برای واکاوی پژوهش‌های علمی استفاده شده است. بدین‌صورت که در ابتدا، به روش تمام شماری، فراداده‌های اسناد مرتبط موجود در پایگاه علمی ساینس‌دایرکت[1]از سال ۱۹۹۹ الی سال ۲۰۲۲ میلادی آمارگیری شدند و گزینه‌های غیرمرتبط فیلتر شدند.

باید گفت ساینس‌دایرکت یکی از محصولات انتشارات الزیور[2]می‌باشد که دسترسی به بیش از ۳۵۰۰ ژورنال، ۱۲ میلیون و شش‌صد هزار مقاله علمی تمام متن و ۳۴۰۰۰ کتاب از انتشارات مختلف را فراهم می‌نماید. ساینس‌دایرکت یکی از ۷۹ محصول آنلاینی است که شرکت الزیور در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد. این مجموعه حدود ۴ میلیون مقاله علمی با موضوعات بسیار متنوع از سال ۱۹۹۵ تاکنون فراهم کرده است. در بخش معرفی پایگاه‌های علمی در سایت رسمی الزیویر می‌توان نام ساینس‌دایرکت و اسکپوس را در کنار دیگر عناوین مرتبط با صنایع مختلف، مشاهده کرد (شکل ۱). اگرچه تمرکز اصلی پایگاه علمی ساینس‌دایرکت بر علوم پایه، فنی و پزشکی می‌باشد، اما تعداد بسیار زیادی مقاله و ژورنال با موضوعات علوم انسانی و اجتماعی نیز موجود می‌باشد. مجلات و کتاب‌های علوم اجتماعی و علوم انسانی، زمینه تاریخی، تحولات جاری، نظریه‌ها، کاربردها، روندها و موارد دیگر را برجسته می‌کنند.

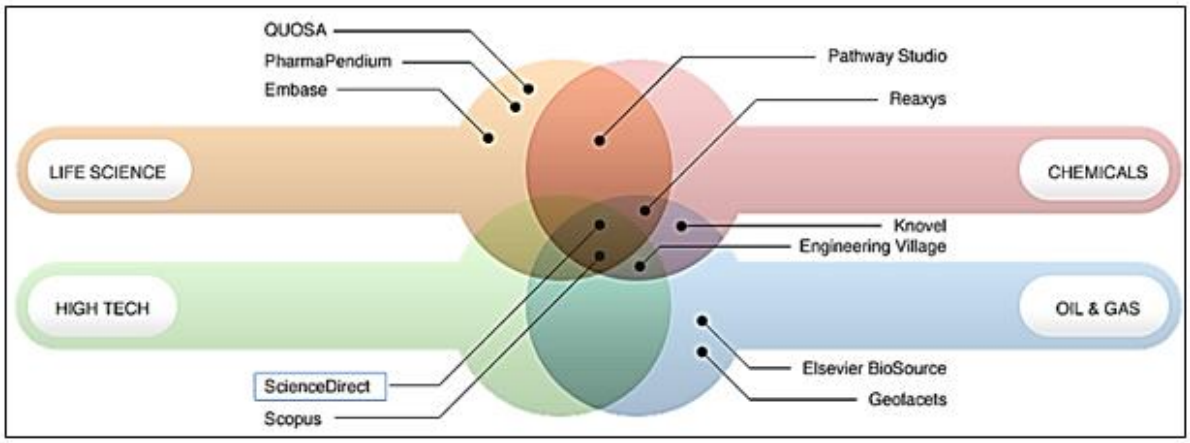

شکل ۱. جایگاه پایگاه علمی ساینس‌دایرکت در سایت الزیویر منبع: (https://www.elsevier.com/)

1Sciencedirect
2Elsevier

در بازه زمانی تعریف‌شده (۲۳ سال) تعداد تولیدات این حوزه در جهان شامل ۱۲۶۸۴ مدرک بود که داده‌ها با استفاده از فیلد عنوان و با وارد کردن کلیدواژه «Nomadic» در نوار جستجوی پایگاه مذکور جمع‌آوری شدند. برای تدقیق روند مطالعه فیلترهایی برای رسیدن به نتیجه مطلوب اعمال گردید (شکل ۲).

Years: 1990-2022
771 results

Article type
1. ☑ Review articles (716)
2. ☑ Research articles (8,038)

Publication title
1. ☑ Journal of Arid Environments (165)
2. ☑ Land Use Policy (99)
3. ☑ Procedia - Social and Behavioral Sciences (98)
4. ☑ Geoforum (91)
5. ☑ Archaeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia (87)
6. ☑ World Development (75)
7. ☑ Science of The Total Environment (61)
8. ☑ Ecological Economics (49)
9. ☑ Global Environmental Change (48)
10. ☑ Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology (45)
11. ☑ Journal of Rural Studies (45)

Subject areas
1. ☑ Social Sciences (500)
2. ☑ Environmental Science (420)
3. ☑ Agricultural and Biological Sciences (314)
4. ☑ Earth and Planetary Sciences (210)
5. ☑ Arts and Humanities (185)
6. ☑ Economics, Econometrics and Finance (166)

شکل ۲. موارد بررسی‌شده در پایگاه ساینس‌دایرکت

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

از لحاظ نوع مقاله تعداد ۲ گروه مقاله پژوهشی و مروری، از لحاظ عنوان تعداد ۱۱ عنوان نشریه و در ۶ حوزه موضوعی در فاصله سال‌های ۲۰۲۲- ۱۹۹۹ با تعداد ۷۷۱ نتیجه، شناسایی شده و با فرمت «Ris» جهت فراخوانی و تحلیل علم‌سنجی در محیط نرم‌افزار VOSviewer version 1.6.18 ذخیره گردید. این نرم‌افزار از دو وزن استانداردشده مانند تعداد و قدرت کل پیوندها برای تجسم گرافیکی شبکه گره استفاده می‌کند. اندازه گره‌ها و خطوط به‌هم‌پیوسته گره‌ها ارتباط و قدرت پیوندها را نشان می‌دهد (Donthui et al. 2020: 2) و یک ابزار نرم‌افزاری برای ایجاد نقشه‌ها بر اساس داده‌های شبکه و برای تجسم و کاوش این نقشه‌ها است. عملکرد این نرم‌افزار را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

- *ایجاد نقشه‌ها بر اساس داده‌های شبکه.* یک نقشه را می‌توان بر اساس شبکه‌ای که از قبل در دسترس است ایجاد کرد، اما می‌توان ابتدا یک شبکه ساخت. می‌تواند برای ایجاد شبکه‌هایی از انتشارات علمی، مجلات علمی، محققان، سازمان‌های تحقیقاتی، کشورها، کلمات کلیدی یا اصطلاحات استفاده شود. موارد موجود در این شبکه‌ها را می‌توان از طریق هم‌نویسندگی، هم‌رویداد، استناد، پیوند کتابشناختی یا پیوندهای هم‌استنادی به هم متصل کرد.
- *تجسم و کاوش نقشه‌ها.* سه تجسم از یک نقشه را ارائه می‌دهد: تجسم شبکه، تجسم همپوشانی و تجسم چگالی. عملکرد بزرگنمایی و پیمایش به نقشه اجازه می‌دهد تا با جزئیات کامل کاوش شود که هنگام کار با نقشه‌های بزرگ حاوی هزاران مورد ضروری است.

یافته‌ها و بحث

مرور و بررسی منابع مرتبط و هم‌راستا با کلیدواژه جستجوشده نشان‌دهنده سیر صعودی توجه به کوچ‌نشینی و موضوع عشایر در مطالعات مختلف پژوهشی و مروری است. همان‌طور که شکل ۳ نشان داده است انتشار اسناد علمی مرتبط با موضوع تحقیق به‌صورت فزاینده‌ای در حال گسترش است. در سال ۱۹۹۹ مطالعات مربوط به عشایر با تعداد ۱۱۵ سند علمی شروع شده است. با رشد منفی کوتاه‌مدت مطالعات در سال ۲۰۰۲، روند صعودی و گسترش مطالعات شدت گرفته و این روند تا سال ۲۰۰۸ ادامه داشته است. در فاصله سال‌های ۲۰۱۰–۲۰۰۹ وقفه کوتاهی دوباره پیش آمده است تا اینکه از سال ۲۰۱۱ روند صعودی مطالعات ادامه پیدا کرده است. پس از کاهش اندک مطالعات در فاصله سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۷ رشد سریعی در مطالعات سال ۲۰۱۸ ایجاد شده و به تعداد ۶۷۸ مقاله در سال ۲۰۲۱ رسیده است. به‌عبارت‌دیگر در فاصله ۲۳ سال، مطالعات کوچ‌نشینی در جهان رشد ۴۸۹/۵۷ درصدی داشته است.

شکل ۳. سیر نشر اسناد علمی مرتبط با کوچ‌نشینی از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۲۲

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

در ابتدا لازم است یک نقشه بر اساس داده‌های کتابشناختی ایجاد شود. گزینه ایجاد یک نقشه بر اساس داده‌ها ایجاد شد تا بر اساس داده‌های کتاب‌شناختی، هم‌نویسندگی، هم‌روی کلمه کلیدی، استناد، جفت کتابشناختی یا نقشه هم‌نقلی ایجاد گردد. در قدم بعدی داده‌ها از فایل‌های مدیریت مرجع خوانده شدند. انواع فایل‌های پشتیبانی‌شده، شامل: RIS، EndNote و RefWorks است که در این مطالعه همان‌گونه که قبلاً ذکر شد فایل‌های ذخیره‌شده با فرمت RIS که شامل ۷ فایل ۱۰۰ رکوردی و یک فایل ۸ رکوردی بود فراخوانی گردیدند. حداقل تعداد تکرار یک کلمه کلیدی در این مطالعه ۵ تکرار است که از ۲۹۹۹ کلمه کلیدی، ۸۴ کلمه، آستانه را برآورده می‌کنند. برای هر یک از ۸۴ کلمه کلیدی، قدرت کل پیوندهای هم‌زمان با سایر کلمات کلیدی محاسبه می‌شود. کلمات کلیدی با بیشترین قدرت پیوند کل انتخاب شدند.

همان طور که در جدول ۱ قابل‌مشاهده است، کلیدواژه «دامداری» با تعداد ۴۰ رخداد و قدرت ارتباطی ۲۹ در رتبه نخست قرار گرفته است. واژگان کلیدی «تغییرات آب و هوایی»، «دوره هولوسن کشاورزی»، «بوم‌شناسی سیاسی» به ترتیب با ۳۱، ۱۷ و ۱۴ تکرار و درجه ارتباطی ۲۰، ۱۲ و ۱۱ در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. به‌بیان‌دیگر تعداد ۱۰ کلیدواژه انتخاب‌شده قدرت ارتباطی و رخداد بیشتری با دیگر واژگان کلیدی در حوزه مطالعات عشایر در بازه زمانی ۲۰۲۰– ۱۹۹۹ داشته‌اند (جدول ۱).

جدول ۱. کلیدواژه‌های پربسامد در مطالعات مربوط به کوچ‌نشینی در بازه زمانی ۲۰۲۰- ۱۹۹۹

واژه	رخداد	درجه ارتباط	رتبه
دامداری	۴۰	۲۹/۰۰	۱
تغییرات آب و هوایی	۳۱	۲۰/۰۰	۲
دوره هولوسن کشاورزی	۱۷	۱۲/۰۰	۳
بوم‌شناسی سیاسی	۱۴	۱۱/۰۰	۴
آسیای مرکزی	۱۶	۱۱/۰۰	۵
حفاظت	۱۲	۱۱/۰۰	۶
بیابان‌زدایی	۱۶	۱۰/۰۰	۷
تعارض	۱۰	۷/۰۰	۸
خشک‌سالی	۱۰	۷/۰۰	۹
چرای بی‌رویه	۷	۶/۰۰	۱۰

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

در خصوص نگاشت نقشه هم رخدادی واژگان کلیدی پژوهش‌های کوچ‌نشینی باید گفت ترسیم نقشه واژگان کلیدی برگرفته از عنوان، چکیده و کلیدواژگان مندرج در تمامی منابع در شکل ۴ نشان داده شده است که نتیجه ترسیم رابطه‌های این کلیدواژگان در مطالعات مذکور است. گره بزرگ در میانه نقشه نشان‌دهنده کلیدواژه دامداری (Pastoralism) است و در نزدیک‌ترین فاصله با آن، گره‌های بزرگ دیگر مانند تغییرات آب و هوایی (Climate change) و دوره هولوسن کشاورزی (Holocene) قرار دارند. رنگ‌های مختلف نمایش‌گر این واقعیت هستند که به‌عنوان‌مثال دامداری در شبکه‌ای با دیگر کلمات رنگ‌های سبز، آبی، بنفش قرمز و زرد دارای هم رخدادی هستند. جدول ۲ خروجی تحلیل شبکه هم‌رخدادی کلیدواژگان با رویکرد اکتشافی را در قالب خوشه‌های شمارش‌شده نشان داده است.

جدول ۲. خوشه‌بندی کلیدواژگان مرتبط با مطالعات مربوط به کوچ‌نشینی در بازه زمانی ۲۰۲۰- ۱۹۹۹

خوشه‌بندی واژگان کلیدی															
خوشه	**خوشه ۱** (۱۱۵ کلیدواژه)														
واژگان	کشاورزی	تنوع زیستی	حفاظت	توسعه	امنیت غذایی	فرسایش زمین	زمین خواری	کاربری زمین	تغییر کاربری	معیشت	چرای بی‌رویه	بارندگی	ساحل	پایداری	گردشگری
فراوانی	۱۴	۷	۱۲	۸	۶	۸	۵	۷	۵	۹	۷	۶	۶	۱۰	۵
خوشه	**خوشه ۲** (۷۹ کلیدواژه)														
واژگان	خشک	تنوع آب‌وهوا		بیابان‌زایی	علفزار	چرا	تأثیر انسانی	کوچ‌نشینی	اکولوژی	مراتع	سنجش‌ازدور	نیمه‌خشک	جلگه وسیع بی‌درخت		
فراوانی	۵	۵		۱۰	۶	۷	۶	۹	۵	۵	۹	۷	۵		
خوشه	**خوشه ۳** (۸۹ کلیدواژه)														
واژگان	عصر برنز	مراسم تدفین	آسیای مرکزی		اوایل عصر آهن	قزاقستان	میانسالی	مغولستان	نوسنگی	عشایر	فرهنگ پازیریک		مفاهیم (معناشناسی)		خیونگنو
فراوانی	۵	۶	۱۶		۵	۱۰	۵	۱۵	۶	۴	۷		۵		۵
خوشه	**خوشه ٤** (۷۰ کلیدواژه)														
واژگان	تعارض	تحصیلات		اتیوپی		مالکیت زمین		تحرک	دام	دامداران	خصوصی‌سازی		حقوق مالکیت		سودان
فراوانی	۱۰	۵		۸		۸		۹	۷	۵	۶		۶		۶
خوشه	**خوشه ۵** (۱۱۰ کلیدواژه)														

خوشه‌بندی واژگان کلیدی										
واژگان	کامرون	چین	جنگل‌زدایی	اراضی خشک	تغییر کاربری	دامداری	مهاجرت	بوم‌شناسی سیاسی	ریسک	آسیب‌پذیری
فراوانی	۵	۱۴	۷	۸	۵	۴۰	۸	۱۲	۵	۶
خوشه	**خوشه ٦** (۵۲ کلیدواژه)									
واژگان	جنسیت		حکومت	حکومتی	هویت	هندوستان	بومی	روسیه	سیبری	
فراوانی	۸		۵	۷	۶	۹	۶	۵	۶	
خوشه	**خوشه ۷** (۵۴ کلیدواژه)									
واژگان	انطباق	کشاورزی باستان		خشک‌سالی	هولوسن	آبیاری		گرده	پوشش گیاهی	
فراوانی	۶	۵		۹	۱۶	۵		۸	۵	
خوشه	**خوشه ۸** (۵۹ کلیدواژه)									
واژگان	آفریقا		تخریب	نهادها	کنیا	فقر	انعطاف‌پذیری (تاب‌آوری)			
فراوانی	۱۷		۷	۶	۱۱	۷	۱۱			
خوشه	**خوشه ۹** (۳۶ کلیدواژه)									
واژگان	تغییرات آب هوا						فرهنگ			
فراوانی	۳۱						۵			

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

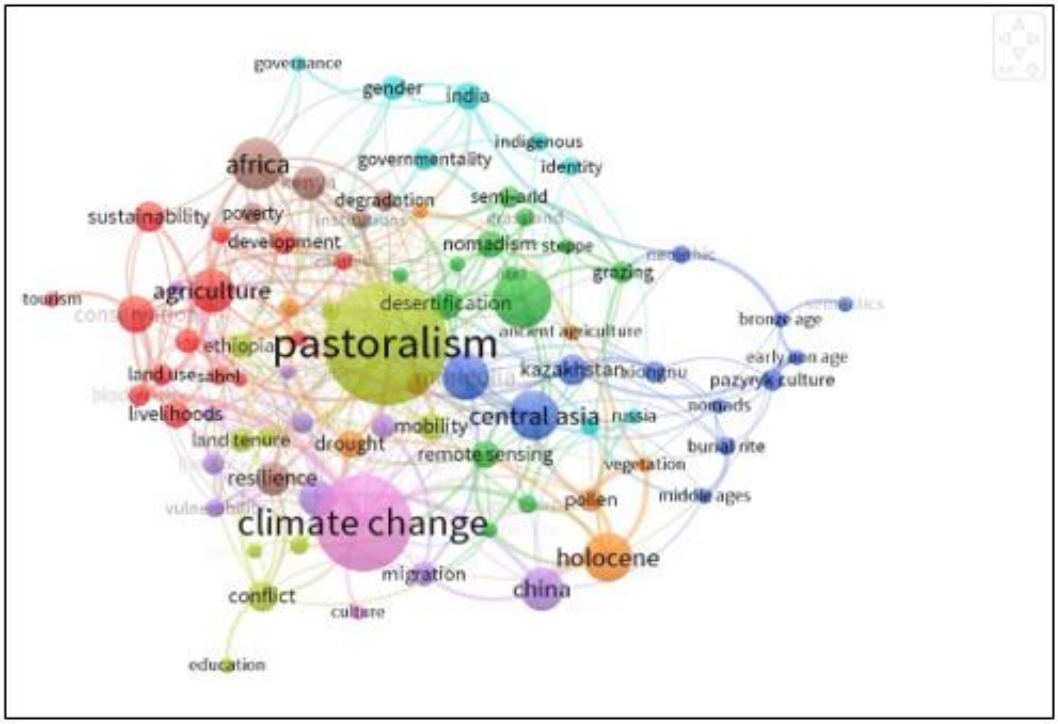

شکل ٤. نقشه هم رخدادی کلید واژگان برگرفته از عناوین مطالعات انتشاریافته مربوط به کوچ‌نشینی ۲۰۲۰- ۱۹۹۹

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

نمایش تحول و تطور نقشه علمی مطالعات و پژوهش‌های کوچ‌نشینی بر اساس طیف زمانی در شکل ۵ نمایش داده شده است. نقشه مربوط به دگرگونی کلیدواژگان در این حوزه بر اساس طیف زمانی پنج سال اخیر نشان داده شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، کلیدواژگانی

همچون دوره هولوسن کشاورزی (Holocene)، آفریقا (Africa)، بیابان‌زایی (desertification) و نیمه‌خشک (semi- arid) از جمله کلید واژگان مهمی هستند که در فاصله سال‌های ۲۰۱۲– ۲۰۱۱ میلادی در حوزه پژوهش‌های کوچ‌نشینی و عشایر مطرح بوده‌اند. این در حالی است که از نیمه دوم سال ۲۰۱۵ میلادی به بعد و در سال ۲۰۱۶ کلیدواژه تغییرات اقلیمی (Climate change) واژه نوظهور و برجسته‌ای است که با واژگان کشاورزی، تعارض، انعطاف‌پذیری و فرهنگ هم پیوندی خاصی ایجاد کرده است.

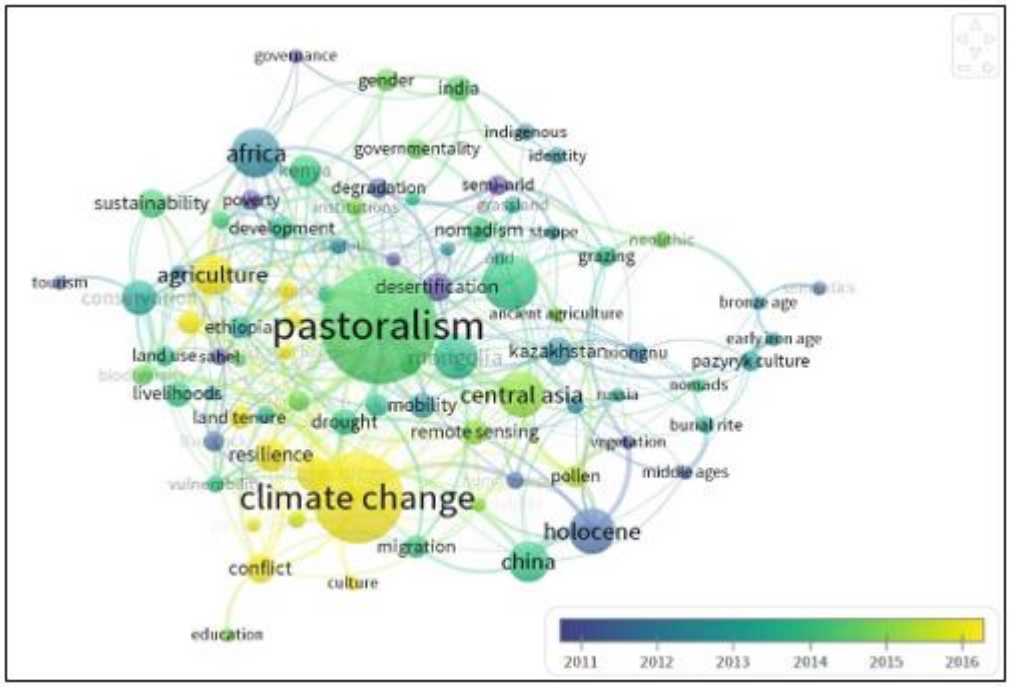

شکل ۵. نمایش تحول و تطور نقشه علمی مطالعات و پژوهش‌های مربوط به کوچ‌نشینی بر اساس طیف زمانی ۲۰۱۶– ۲۰۱۱

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

کشورهای جهان به‌منظور عقب نماندن از حرکت فراگیر جهانی‌شدن، نیازمند شناخت بنیان‌ها و پیش‌شرط‌های فکری و نظری مرتبط با آن هستند. ادبیات دانش جغرافیا همانند دیگر دانش‌های بشری، پیوسته در حال تغییر و تکامل است. این امر به‌ویژه زمانی چشمگیر است که سرعت تغییر و تحولات جهانی، اندیشمندان علوم انسانی را به‌طور عام و جغرافیدانان را به‌طور خاص، به تفکر و تحلیل‌های چندسونگر و میان‌رشته‌ای، برای شناخت بیشتر سازوکارها و نظام‌های مؤثر بر آن‌ها وا می‌دارد (فنی، ۱۳۹۲: ۹۳). برای تبیین بصری و مؤثرتر موضوعات تحقیق در این زمینه، از گزینه نقشه چگالی خوشه‌ای منحصربه‌فرد در نرم‌افزار مربوط استفاده گردید چراکه این گزینه برای تجسم کلمه کلیدی نتایج خوشه‌بندی هم‌زمان کاربرد دارد. در نقشـه چگالی خوشه‌ای، چگالی یک عنصر به تعداد و وزن عناصر اطراف آن بستگی دارد. هرچه فراوانی هم‌زمانی کلمات کلیدی افزایش یابد موضوعات تحقیقاتی داغ‌تری در حوزه موردمطالعه پیوند و ظهور می‌یابد (سلیمانی و رضوانی، ۱۴۰۱: ۲۴). در شکل ۶ تعداد ۹ نقشه چگال و متراکم پژوهشی مرتبط با مطالعات و پژوهش‌های کوچ‌نشینی پدیدار شده است که مرور واژگان کلیدی هسـته آن می‌تواند راهنمای پرارزش برای مطالعات و پژوهش‌های مربوط به کوچ‌نشینی در افق متصور باشد.

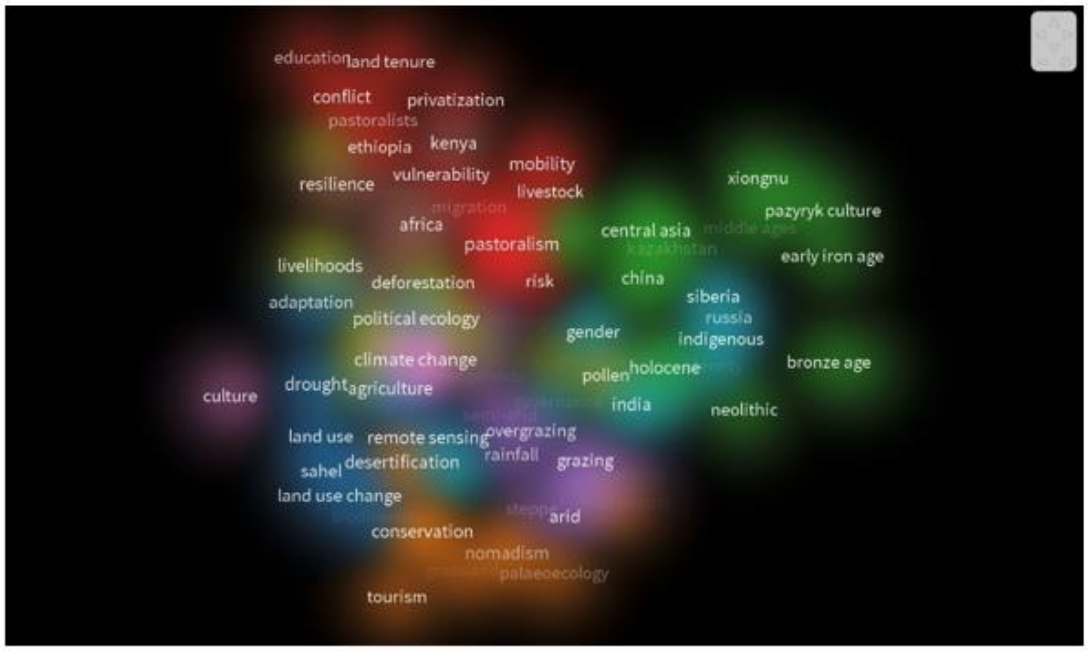

شکل ٦. نقشه چگالی پژوهش‌های مربوط به کوچ‌نشینی بر اساس طیف زمانی ۲۰۲۲- ۱۹۹۹

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

نتیجه گیری

پرداختن هم‌افزا به مقولاتی هم پیوند، همچون نحوه استقرار، مکان، کنش متقابل انسان – محیط، حرکت و منطقه، ویژگی خاص موضوعی دانش جغرافیا را رقم زده است. ازآنجاکه «فضای جغرافیایی» درون‌مایه بنیادین دانش جغرافیاست، چون‌وچرا درباره چیستی آن، جستاری است که همواره ضرورت دارد. یکی از قلمروهای پژوهشی در این زمینه، جغرافیای روستایی است که گرایشی از جغرافیای مسکن بوده و به سه شاخه شهری و روستایی و کوچ‌نشینی تقسیم می‌شود. کوچندگی از پدیده‌های عمده جغرافیای فرهنگی و مردم‌شناسی است که از رابطه انسان با محیط نشئت گرفته و ساده‌ترین نوع زندگی انسان در طبیعت به شمار می‌رود. باید گفت گرچه مباحث و پژوهش‌های مطرح در جغرافیای روستایی و بالأخص جغرافیای کوچ‌نشینی در سالیان اخیر از تنوع بسیاری برخوردار بوده‌اند، لکن فقدان پژوهشی که به سبکی علمی و عینی، مطالعات بین‌المللی این حوزه گسترده را تحت تتبع قرار دهد محسوس است؛ به‌طوری‌که در حال حاضر، ساختار فکری دانش در این رشته برای پژوهشگران چندان واضح و شناخته‌شده نیست. تحلیل هم‌واژگانی یکی از انواع تحلیل‌های هم‌رخدادی به شمار می‌رود و از روش‌های مهم کتاب‌سنجی بوده که برای نگاشت رابطه میان مفاهیم، اندیشه‌ها و مشکلات در علوم پایه و علوم اجتماعی به کار می‌رود. شتاب تولیدات پژوهشی در حوزه‌های مختلف به‌قدری زیاد است که مطالعه و بررسی وضعیت و روندهای تولید این مقالات، کتب و محصولات پژوهشی، موضوع مطالعه است که با عنوان علم‌سنجی از آن یاد می‌شود و در تمام حوزه‌ها و رشته‌ها در حال انجام است؛ ضمن اینکه علم‌سنجی درواقع به‌خودی‌خود یک رشته و یک زیرشاخه تحصیلی از رشته کتابداری است. بررسی منابع مختلف نشان داد مطالعه علم‌سنجی پژوهش‌های علمی در حوزه جغرافیای کوچ‌نشینی موضوعی است که تابه‌حال به آن پرداخته نشده است؛ بنابراین تحلیل جریان علمی جغرافیای کوچ‌نشینی نقش اساسی در شناسایی حوزه‌های مهم پژوهشی ایفا می‌کند.

در ابتدا به روش تمام شماری، فراداده‌های اسناد مرتبط موجود در پایگاه علمی ساینس‌دایرکت از سال ۱۹۹۹ الی سال ۲۰۲۲ میلادی آمارگیری شدند و گزینه‌های غیرمرتبط فیلتر شد. در بازه زمانی تعریف‌شده (۲۳ سال) تعداد تولیدات این حوزه در جهان شامل ۱۲۶۸۴ مدرک بود که داده‌ها با استفاده از فیلد عنوان و با وارد کردن کلیدواژه «Nomadic» در نوار جستجوی پایگاه مذکور به دست آمدند. برای تدقیق روند مطالعه فیلترهایی برای رسیدن به نتیجه مطلوب اعمال گردید. از لحاظ نوع مقاله تعداد ۲ گروه مقاله پژوهشی و مروری، از لحاظ عنوان تعداد ۱۱ عنوان نشریه و در ۶ حوزه موضوعی در فاصله سال‌های ۲۰۲۲– ۱۹۹۹ با تعداد ۷۷۱ نتیجه، شناسایی شده و جهت فراخوانی و تحلیل علم‌سنجی در محیط نرم‌افزار ذخیره گردید.

مرور و بررسی منابع مرتبط و هم‌راستا با کلیدواژه جستجوشده نشان‌دهنده سیر صعودی توجه به کوچ‌نشینی و موضوع عشایر در مطالعات مختلف پژوهشی و مروری است. به‌طوری‌که در فاصله ۲۳ سال، مطالعات کوچ‌نشینی در جهان رشد ۴۸۹/۵۷ درصدی داشته است. کلیدواژه «دامداری» با تعداد ۴۰ رخداد و قدرت ارتباطی ۲۹ در رتبه نخست قرار گرفته است. واژگان کلیدی «تغییرات آب و هوایی»، « هولوسن»، «بوم‌شناسی سیاسی» به ترتیب با ۳۱، ۱۷ و ۱۴ تکرار و درجه ارتباطی ۲۰، ۱۲ و ۱۱ در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. به‌بیان‌دیگر تعداد ۱۰ کلیدواژه انتخاب‌شده قدرت ارتباطی و رخداد بیشتری با دیگر واژگان کلیدی در حوزه مطالعات عشایر در بازه زمانی ۲۰۲۰- ۱۹۹۹ داشته‌اند. نگاشت نقشه هم رخدادی واژگان کلیدی به این صورت است که گره بزرگ در میانه نقشه نشان‌دهنده کلیدواژه دامداری است و در نزدیک‌ترین فاصله با آن، گره‌های بزرگ دیگر مانند تغییرات آب و هوایی و هولوسن قرار دارند. بر اساس یافته‌های تحقیق، کلیدواژگانی همچون هولوسن، آفریقا، بیابان‌زایی و نیمه‌خشک از جمله کلیدواژگان مهمی هستند که در فاصله سال‌های ۲۰۱۲- ۲۰۱۱ میلادی در حوزه پژوهش‌های کوچ‌نشینی و عشایر مطرح بوده‌اند. این در حالی است که از نیمه دوم سال ۲۰۱۵ میلادی به بعد و در سال ۲۰۱۶ کلیدواژه تغییرات اقلیمی واژه نوظهور و برجسته‌ای است که با واژگان کشاورزی، تعارض، انعطاف‌پذیری و فرهنگ هم‌پیوندی خاصی ایجاد کرده است. درنهایت تعداد ۹ نقشه چگال و متراکم پژوهشی مرتبط با مطالعات و پژوهش‌های کوچ‌نشینی پدیدار شده است که مرور واژگان کلیدی هسته آن می‌تواند راهنمای پرارزش برای مطالعات و پژوهش‌های مربوط به کوچ‌نشینی در افق متصور باشد.

منابع

برنگی، حامد (۱۳۹۶). متن‌کاوی و ترسیم شبکه اجتماعی هم تألیفی مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی با رویکرد علم‌سنجی، *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۲ (۲)، ۴۸۰- ۴۶۳.

بهاری، آرمان؛ مودی، بهنوش (۱۳۹۹). تجزیه‌وتحلیل جایگاه نویسندگی زنان در مقالات علمی (مطالعه موردی: فصلنامه‌های حوزه جغرافیا). *فصلنامه علم‌سنجی کاسپین*، ۷ (۲)، ۵۳- ۴۵.

حسینی، سید علی؛ گرامی راد، فاطمه؛ زارع زردینی، طیبه (۱۳۹۹). تحلیل جریان علمی پژوهش‌های حسابداری مدیریت در پایگاه اطلاعاتی وب آو ساینس، *فصلنامه حسابداری مدیریت*، ۱۳(۴۷)، ۱۴۲- ۱۲۵.

حیدری، علی‌اکبر (۱۳۹۹). تحلیل شیوه زندگی عشایر و تأثیر آن در نظام سکونتگاهی آن‌ها در طول مسیر کوچ و قرارگاه‌های تابستانه و زمستانه مطالعه موردی: عشایر بویراحمد، *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، ۳۹ (۱۶۹)، ۸۸- ۷۳.

حیدری، علی‌اکبر؛ مطلبی، قاسم؛ انصاری راد، غزال (۱۳۹۷). بازشناسی مفهوم قلمرو در سه حوزه کالبدی، رفتاری و معناشناختی در معماری کوچ (مطالعه موردی: عشایر بویراحمد)، *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، ۳۷ (۱۶۱)، ۱۲۴- ۱۰۷.

خالقی، عقیل (۱۴۰۰). شناسایی پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری عشایری (مطالعه موردی: جشنواره منطقه عشایری قره‌قیه آذربایجان شرقی). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان*، ۱(۲)، ۱۵۴-۱۳۷.

سعیدی، عباس (۱۳۹۱). مبانی جغرافیای روستایی، تهران: سمت.

سلیمانی، عادل؛ رضوانی، محمدرضا (۱۴۰۱). تحلیل شبکه دانش فرامحلی گرایی: معرفی رویکردی نوین برای مدیریت پژوهش‌های جغرافیای انسانی، *فصلنامه جغرافیا و پایداری محیط*، ۱۲(۳)، ۴۰- ۲۳.

شقاقی، علی؛ اسدی، سعید؛ شرفی، علی (۱۳۹۶). مطالعه علم‌سنجی جایگاه کشورهای خاورمیانه در جغرافیای سیاسی اطلاعات، *فصلنامه بازیابی دانش و نظام‌های معنایی*، ۴ (۱۳)، ۲۸- ۱.

غفاری، سعید؛ رجبی، سمیه (۱۴۰۰). شناسایی موضوع تولیدات علمی حوزه مناطق ساحلی با استفاده از رویکرد علم‌سنجی، *فصلنامه مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۲(۱)، ۱۱۴- ۱۰۳.

فنی، زهره (۱۳۹۲). فضا، مقیاس و جهانی‌شدن با تحلیل تئوری شبکه کنشگران (ANT). *فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۴ (۱۲)، ۱۰۶- ۹۳.

مولایی هشجین، نصراله (۱۴۰۰). تحلیلی پیرامون قلمرو کوچ‌نشینان ایران، *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان*، ۱(۱)، ۱۸-۱.

نوبخت حقیقی، شهاب؛ خاصه، علی‌اکبر (۱۳۹۵). ساختار دانش در پژوهش‌های جغرافیایی روستایی با استفاده از رویکردهای تحلیل شبکه و مصورسازی علم، *فصلنامه جغرافیا*، ۱۴ (۵۰)، ۲۴۰- ۲۱۳.

Chang, Y.W., Huang, M.H., & Lin, C.W. (2015). Evolution of research subjects in library and information science based on keyword, bibliographical coupling, and co-citation analyses. *Scientometrics*, 105(3), 2071-2087.

Donthu, N., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. Journal of Business Research, 109, 1–14. doi: 10.1016/j.jbusres.2019.10.039

Ducruet, C., Panahi, R., Ng, A. K. Y., Jiang, C., & Afenyo, M. (2019). Between geography and transport: A scientometric analysis of port studies in Journal of Transport Geography. *Journal of Transport Geography*, 102527. doi: 10.1016/j.jtrangeo.2019.102527

Liu, G.Y., Hu, J.M., & Wang, H.L. (2012), A co-word analysis of digital library field in China, *Scientometrics*, 91(1), 203-217.

Lowe, P., Ward, N., & Clout, H. (2007). *British rural geography: A disciplinary enterprise in changing times. Contemporary rural geographies–land property and resources in Britain: Essays in honour of Richard Munton* (pp. 1–20). Tokyo: University of Tokyo.

McCarthy, J. (2005). Rural geography: multifunctional rural geographies-reactionary or radical? *Progress in Human Geography*, 29(6), 773–782.

Sheikhnejad, Y., & Yigitcanlar, T. (2020). Scientific Landscape of Sustainable Urban and Rural Areas Research: A Systematic Scientometric Analysis, *Sustainability*, 12(4), 1293. doi:10.3390/su12041293

Tundup, S., Selvam S, M., P.S., R., Kumar, A., Sahoo, A., & Paramasivan, B. (2021). Evaluating the scientific contributions of biogas technology on rural development through scientometric analysis, *Environmental Technology & Innovation*, 24, 101879. doi: 10.1016/j.eti.2021.101879

Wang, J., & Liu, Z. (2014). A bibliometric analysis on rural studies in human geography and related disciplines, *Scientometrics*, 101(1), 39–59. doi:10.1007/s11192-014-1388-2

Woods, M. (2009). Rural geography: blurring boundaries and making connections, *Progress in Human Geograph*y, 33(6), 849–858.

Woods, M. (2010). Performing rurality and practising rural geography, *Progress in Human Geography*, 34(6), 835–846.

How to Cite:
Khaleghi, Aghil, and Seyednazari, Maryam. (2022). Analysis of scientific research in the field of nomadic geography: scientometric study. *Studies of Nomads Area Plannig*, 2(1), 39-52.

ارجاع به این مقاله:

خالقی، عقیل و سیدنظری، مریم. (۱۴۰۱). تحلیل پژوهش‌های علمی در حوزه جغرافیای کوچنشینی: مطالعه علم‌سنجی. *مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ-نشینان*، ۲(۱)، ۳۹-۵۲.

Studies of Nomads Area Planning
E-ISSN: 2821-0530

www.jsap.ir

Vol. 2 Issue 1 (No. 3), 2022, Pp. 39-52
DOR: 20.1001.1.28210530.1401.2.1.6.1

Review Article

Analysis of scientific research in the field of nomadic geography: scientometric study

Khaleghi. Aghil* - *PhD in Geography and Rural Planning, University of Tabriz, INSF Postdoctoral Researcher, Tabriz, Iran.*
Maryam Seyednazari - *Ph.D. student of agricultural development, department of extension and rural development, Faculty of Agriculture, University of Tabriz, Tabriz Iran.*

Receive Date: 07 April 2022
Accept Date: 20 June 2022

ABSTRACT

Introduction Synonym analysis is one of the types of co-occurrence analysis and is one of the important methods of bibliometrics that is used to map the relationship between concepts, ideas, and problems in basic sciences and social sciences.
Methodology The scientometric study of scientific research in the field of nomadic geography is a subject that has not been addressed so far; Therefore, the analysis of the scientific flow of migration geography can play an essential role in identifying important research areas.
Geographical area of research Using full enumeration method, metadata of related documents available in ScienceDirect scientific database from 1999 to 2022 were counted and irrelevant options were filtered. In the defined period of time (23 years), the number of productions in this field in the world included 12,684 documents, which data were collected by using the title field and by entering the keyword "Nomadic" in the search bar of the mentioned database.
Results and discussion In terms of article type, 2 types of research and review articles, in terms of title, 11 publication titles in 6 subject areas between 1999-2022 with a total of 771 results were identified and stored in the VOSviewer software environment for retrieval and scientometric analysis.
Conclusion Holocene, Africa, desertification, and semi-arid are key words that have been mentioned in the field of migration between 2011-2012. Since 2016, the keyword of climate change is an emerging and prominent word that has created a special connection with the words of agriculture, conflict, resilience and culture. Finally, the number of 9 maps was condensed and it became clear that the review of its core keywords can be a valuable guide for studies related to nomadism in the future.

KEYWORDS: Rural geography, Nomadic Geography, Nomads, Bibliography, Scientometric, VOSviewer.

* Corresponding Author: khaleghi567@tabrizu.ac.ir